

Josh Cohen

Çalış(ma)mak

Daha Ciddi Bir Mesai

Türkçesi: Burcu Halaç

İÇİNDEKİLER

Giriş	9
Birinci Bölüm: Yerçekimi	39
I. Tükenmiş Kişi	41
“İnsanlar Her Dakika Çalışıyor” Andy Warhol	71
II. Tembel.....	93
“Şu Muazzam Et Yığını” Orson Welles	123
İkinci Bölüm: Yerçekimine Karşı	147
III. Hayalci	149
“Meskenim Olasılık” Emily Dickinson	177
IV. Kaytarıcı	201
“Can Sıkıntısına Katlanmak” David Foster Wallace	235
Sonuç	259

I. Tükenmiş Kişi

Yıllar önce, bir tilki yüzünden kendini kaybetmesinden birkaç kasvetli ay önce, Rr adındaki bir tavşanın günlük bakımı gibi tatsız bir iş üstlenmişim. Aradan pek vakit geçmemiştir ki bütün bu olup bitene karşı hınç besler buldum kendimi –sürekli kuyruğundan düşen reçineli küçük topaklar, kafesinin zeminine yapılmış ıslak saman ve talaş yığınları söz konusuydu. Üstelik bir de Rr'nin kendisi vardı sorun olarak.

Çocukluğumdan bildiğim tavşanlar Lewis Carroll ve Beatrix Potter'ın sayfalarından fırlamıştı ve Disney'le Tex Avery'nin animasyonlarından ibaretti. Tavşanların insancılığına dair yetiştirkinlikle birlikte üzerimden atmayı başaramadığım derin bir kafa karışıklığı oluşturmuşlardı bende. Rr'nin muzip, nazik ya da aşırı kaygılı olmasını beklemiyordum ama ondan hayvan duygusallığına dair ufak bir jest –bir hoşgeldin bakışı, uzanan patisinden yanağıma minnettar bir dokunuş– istemek çok mu fazlaydı?

Belki de şaşkınlıkları sinirimizi o kadar bozuyor ki tavşanları kendi hayali imgemizde yeniden yaratma ihtiyacı duyuyoruz. Rr bana bunun ne kadar da anlamsız bir eğilim olduğunu gösterdi. Tüylü derisinin kollarımdaki bütün sıcak devinimlerine rağmen, benle aynı dünyayı mesken tuttuğuna dair bir his aktarmıyor, beni tanıdığına dair en ufak bir seğirme veyahut da iyi niyet, düşmanlık, merak ya da endişe emaresi göstermiyordu. Evcil hayvanlar ya da yeni doğmuş bebekler sohbet başlatma girişimlerine karşılık vermediğinde, çocuklarda tanıklık ettiğim öfkeyi anlamaya başlamıştım.

Bir süre Rr'nin bana karşı kayıtsızlığına ve aramızdaki mesafe-yi azaltamıyor oluşuma sinirlendim. Kadifemsi bedeni benimkine sokulmuşken bile ona kafesindeki bir ağaç kıymığından daha çok anlam ifade ettiğimi tahayyül edemiyordum.

Bu kayıtsızca varolma biçiminin Nietzsche'nin tarihin kullanımları üzerine olan erken dönem makalelerinde mükemmelen tanımladığı büyükbaş hayvanlardaki uyuşukla pek çok ortak noktası vardır. Nietzsche otlayan ineğin "andan duyduğu hazza ya da hoşnutsuzluğa zincirli olduğunu ve bu nedenle ne melankolik ne de canı sıkılmış olduğunu" yazmaktadır. Rr de bu inek gibi ne geçmiş için pişman olmakta ne de geleceğe dair kaygılanmakta, bellek ve beklentinin yüklerinden azade yaşamaktadır. Bu da Rr'nin gittiğimde beni özlememesi, dönüşümüyse sevinçle karşılamaması anlamına geliyordu. Temel günlük ihtiyaçları için tamamen bana bağlı olup zihnimde onca yer kaplasa da, onun için hiçbir anlamım yoktu. Bu kadar art niyetsiz bir yaratığın bu kadar acımasız olması garip geliyordu.

Kısmen kötü bir zamanlama sorunuydu. Tam zamanlı akademik bir pozisyonda çalışmaya devam ederken meşakkatli bir psikanalitik eğitimi alıyordum ve her saat başı farklı fiziksel ve ruhsal alanlar arasında mekik dokuyordum. Rr ile tükenmiş bir halde ilgileniyordum ve olmayan zamanımı budala, nankör bir tavşanın bakımına vakfetmem beni kızdırıyordu.

Ancak zaman içerisinde hınç beslememe neden olan tükenmişlik bu hıncı yavaş yavaş dönüştürmeye başladı. Mesuliyetimdeki sessiz varlıkla yeni bir yakınlık duygusu deneyimlemeye başladım. Günün taleplerinden yorgun düşmüş halde onun kümesinin yanına oturup paralel evreninde koşturup durmasını ve ben de de olan aynı gizli, kendi içine kapalı boşlukla ilişki kurmasını izler oldum. Onun ilişki kuramıyor oluşunu kendime bağladım. Kendimi onun boş bakışları ve amaçsız meşguliyetinde yitirerek, dünyaya ve benim varlığıma beslediği kayıtsızlığa karşı empati ve biraz da haset duydum.

Rr'nin iç büyüme ve değişimin güçlüklerinden azade oluşunu kaydettikçe, dünyasına duyduğum merak derinleşti. Biz insanlar

dünyaya geldiğimiz an, dışında kalmayı tercih edemeyeceğimiz bilişsel ve duygusal bir gelişim sürecinden geçmek zorunda kalırız. Bu sürecin temelinde ayırım ve tercih yapmayı öğrenmek yatar. Freud bu şekilde ilk defa kendimiz olduğumuzu ileri sürmektedir. Şeyler bize dış dünyadan ağız, gözler, burun ya da deri aracılığıyla gelir, bunları gerektiği gibi hoş karşılar ya da reddederiz. *Muhakeme ederek*, bazı şeylere evet bazı şeylere ise hayır diyerek olduğumuz kişiye dönüşürüz.

Nemli döşemeye oturup kollarımı dizlerime sarar ve kendimi Rr'nin tırmıklayan patilerinin bir durup bir başlayan ritminde kaybederken, onun bu evet ya da hayır deme yükünün derdini taşımadığını düşündüm. Onun ihtiyaçları gayrişahsiydi, kişisel duyguları yoktu. Kendilik bilinci olmaksızın, arzunun müdahale ve sıkıntılarından azade yaşıyordu.

Muhtemelen bu arzu yokluğunu bastırılmaz cinsel iştahıyla dile düşmüş bir yaratıkla bağdaştırmak güç görünüyor. Ama "tavşanlar gibi düzüşmek" şüphesiz vurdumduymazca, bir bedene duyulan sahici bir arzuyla değil de kayıtsız bir bedene verilen otomatik bir tepkiyle düzüşmektir. Çok satan Rampant Rabbit [Azgın Tavşan] vibratörlerinin üreticileri bu adı ve şekli muhtemelen seksin bu etkili kişiliksizleşmesine işaret etmek için seçmiştir.

Peki ya duygusuz sırtışıyla saat yönünde hareket eden Duracell Tavşanına ne demeli? Sinir bozucu olmakla birlikte dikkat çeken bu tavşan, yaşamlarımızın sürüklenebileceği otomatikleşmiş durumu hissettirir. Duracell Tavşanı gücünü kişisel bir amaç ya da arzudan değil bitmez tükenmez gayrişahsi bir enerjiden alarak yoluna devam edip durur. Yüzüne yapışmış sırtışın ardında apokaliptik pop kültürümüzün her yerde karşımıza çıkan simgesi, körlemesine ilerlemenin arafının pençesine düşmüş o zombinin aşikâr figürü saklanır.

Lapince* hülyamın yankılarını her gün duyuyorum. Danışma odam dünyadan invizyaya çekilme hikâyeleri, yapıp etmeyi,

* Richard Adams'ın *Watership Tepesi* adlı romanında tavşanların konuştuğu kurmaca dil. (ç.n.)

istemeyi, hissetmeyi bırakma, insan olmanın günlük zihinsel uğraşından tamamen azade olma düşlemleriyle yankılanıyor. Hastalardan biri öfke duymadan ya da marazilik göstermeden, “Kendimi öldürme arzusu duymuyorum ama bir süreliğine ölü olmak istiyorum,” ya da “Bazen tek istediğim dünyanın kaybolup gitmesi,” der.

Hastalar bu sözleri danışma odasından ayrıldıkları anda dünyanın bir kez daha fazla yüklenilmiş zihin ve bedenlerine çökeceğinin, onlarda dün olduğu ve yarın da olacağı gibi aynı merak, kafa karışıklığı, özen, öfke, tutku ve umudu uyandıracığının farkındalığıyla söyler.

Onlar pek insanca bir açmazdan mustarıptır. Yaşama, dünyaya iştirak edip katkıda bulunarak mevcudiyetlerini genişletme itkileri küçülüp bir tavşanın vurdumduymaz tarafsızlığına çekilme gibi ters yönde bir itki de doğurur fakat unutulmaya yüz tuttukları an, dünyevi talep ve arzuların tırmalayışını tekrar hissederler.

Bu uçlar arasında savrulmak insanı güçten düşürür ve hem işi hem de dinlenmeyi baltalayabilir. Bu yorgun meşguliyet durumundan mustarip olanlar genellikle “tükenmiş” hissettiklerine atıfta bulunur –bu terim söz konusu kişilerin sıkıntısını iç dünyanın çalkantılarından çok çalışma yaşamının dış baskılarında konumlandırarak depresyon damgasını savuşturur. “Tükenme” psikoterapötik bağlamda ilk kez Alman-Amerikalı psikolog Herbert J. Freudenberger tarafından 1974’te giderek artmakta olan “aşırı çalışma ya da stresin neden olduğu fiziksel ya da zihinsel çöküş” olgusuna atıfta bulunmak için kullanılmıştır.

Anna Katerina Schaffner, Freudenberger’in “tükenmiş” kişilerin iş arkadaşları ve müşterilerinin hassasiyet ve ihtiyaçlarına kayıtsız kalarak iş ilişkilerini “kişiliksizleştirme” eğiliminde olduklarını gözlemlemiş olduğunu belirtir. Hem kendilerinin hem de çevrelerindeki rollerin rolüne yönelik müspet bir bağlılıktan yoksun kalan tükenmiş çalışanlar sıfırı tüketmiş, asgari düzeydeki iç kaynaklar dışında tamamen tükenmişlerdir. Tükenmiş kişinin yorgunluğu istirahat etmek için yoğun bir özleme yol açar ancak bu

duruma ulaşılamayacağı, kişiyi salıvermeyecek bir talep, kaygı ya da dikkat dağınıklılığının her zaman varolduğu hissi de vardır.

Söz konusu deneyim Graham Greene'in 1960 tarihli *A Burnt-Out Case* adlı romanında (kitabın başlığı terimin dolaşıma girmesine muhtemelen yardımcı olmuştur) canlı biçimde resmedilmiştir. Greene romanın mimar başkahramanı Query'nin zihinsel ve ruhsal tükenişini Kongo'daki bir cüzzam hastanesinde tanık olduğu "tükenmiş" cüzzam vakalarına koşut anlatmaktadır. Query'nin çevresindeki cüzzamlılıların uzuvlarındaki his nasıl sönüp gittiyse, Query de "arzunun sonuna geldiğine" inanmakta ve duyguları ampute uzuvlar gibi kesilmişçesine yaşamının geri kalanının bitmesini bıkkın bir tür vurdumduymazlık halinde beklemektedir.

Ne var ki Query hayatta olduğu sürece "bir sona varamaz." Onu heyecanlandırarak ya da rahatsız edecek bir şeyler olacaktır daima. Danışma odasında bu açmazların yankıları çınlar: Hasta huzurunu kaçıran bütün duyguların sonlanmasını arzular, öte yandansa bir saatlik seans boyunca bile dünyanın hâlâ orada olduğu ve e-postalarla sesli mesajların ve diğer taleplerle dikkat dağınıklılıklarının bu esnada birikmekte olduğunun acı verici biçimde farkındadır.

Greene'in gözünde tükenmiş kişinin sıkıntısı temelde ruhsaldır; anlamlı bir evrene duyduğu inanç bitmiştir. Tükenmişlik, Schaffner'in tükenmenin tarihinde doğrulamiş olduğu kalıtsal bir halka olarak ortaçağ dünyasının *acedia* ya da "ruhsal kriz" adını verdiği şeyin modern, sekülerleşmiş bir tekrarıdır.

Ortaçağ teologları *acedia* terimini Yunanca kayıtsızlık ya da duyumsuzluk sözcüğünden türetmiştir. *Acedia* o dönemde ruhsal açıdan en tehlikeli haldi çünkü inancın şu veya bu maddesini yozlaştırmakla kalmıyor inancın temelini çürütüyordu. Dünyayı anlamsız ve umutsuz bir yer olarak deneyimlemek Tanrı'nın varlığını ondan çıkarmaktı. Bu durum manastırlarla diğer dini cemaatler için ölümcül bir tehdit oluşturuyordu, üstelik bu kurum ve kişileri hayatta tutmak için gereken ruhani ve fiziksel kaynakları tüketebilirdi.

Dindar kişinin sarsılmaz odağını kaybeden *acediadan* mustarip keşiş, faaliyete karşı miskin bir isteksizlikle ajite bir dikkat dağınıklığının kurbanıydı. İnanç ve duayı yönlendiren irade, disiplin ve enerjiden yoksundu; zamanını boş konuşmalar ve atıştırma gibi amaçsız faaliyetlerle öldürüyor, bunlar da kaygısını ağırlaştırıp Tanrı'yla temasını engelliyordu. Schaffner, "Aynı nevrastenik ve tükenmiş kişiler gibi *acediadan* mustarip olanlar da miskinlik ve huzursuzluk arasında sendeler," diye yazmaktadır.

Bu illetin adı ve onu kavrama biçimi değişse de keşiş figürü miskinliği anlamakta değişmeden kaldı. On dokuzuncu yüzyıl sonundaki teşhis uzmanları, şimdilerde modern şehir ve endüstriyel toplum yaşamının ürettiği kassal, zihinsel, duyuşsal, uyuşturucuyla ilişkili ve cinsel nitelikli günlük uyarıların hücumuna uğrayan sınırlar sisteminin aşırı yüklenmesi olarak tahayyül edilen aynı marazı adlandırmak için "nevrasteni" terimini üretmiştir.

En meşhur nevrasteni vaka çalışmaları arasında J-K Huysmans'ın 1884 tarihli klasik romanı *A Rebours*'un kurmaca başkahramanı, hastalıklı aristokrat Des Esseintes vardır. Des Esseintes'in trajikomik maceraları, cinsel ve narkotik sefahatle mahvolmuş beden ve zihnini bozulmamış bir huzur haline dönürme yönündeki umutsuz çabalarına odaklanır.

Des Esseintes Paris'in banliyösündeki villasının zemin katını manastır çileciliği görüntüsünü dekadadan bir lüks hissiyle bir araya getiren devasa bir *trompe l'oeil*'e* dönüştürür. Huysmans, Des Esseintes'in kendisinin *acediadan* mustarip münzevi ya da keşişin modern bir versiyonu olduğunu ima eder. "Des Esseintes bir münzevi gibi yalnızlık için hazırды, yaşam onu tüketmişti ve ondan artık hiçbir beklentisi yoktu; bir keşiş gibi müthiş bir bıkkınlık, huzur ve sessizlik özlemi, kâfirlerle artık iletişim kurmama arzusu ele geçirmişti onu..."

* Fransızca "göz aldatmacası" anlamına gelen bu deyiş, resmedilen nesnelerin üç boyutlu olduğu optik yanılsamasını yaratmak için kullanılan bir sanat tekniğidir. (ç.n.)

Geçici olarak ölüme ya da ortadan kaybolmaya çekilmeyi düşlemleyen hasta, genellikle başlama ve durma arasında muğlak bir alan olan aynı ajite bıkkınlık hali içinden konuşur. Bu hastalar da onları çevreleyen dünyadan ve bu dünyanın neden olduğu gergin iç hallerden tamamen rahata erme özlemindedir.

Britanyalı psikanalist Barbara Low'un önerisine uyan Freud, bu özleme kendisinden çok önce gelen Budizm'i kabul ederek "Nirvana ilkesi" adını vermiştir. "Söndürmek" ya da "susuzluğu gidermek" anlamlarına gelen Nirvana, çeşitli Budist geleneklerde zihnin ideal ufku, her günkü benliğimizi canlandıran ve uğraştıran tutku, nefret ve hezeyanın üçlü ateşinden kökten bir kopuştur.

Rr hissetmenin günlük işkencelerinden azade haliyle bu mülayim kayıtsızlığın bir imgesiydi. Seğirmeleri sevgi, nefret ya da endişe değil hayatta olmanın katışıksız, tarafsız gerçeğini ifade ediyordu. Rr yaşamın bizleri bulaştırdığı arzu ve bağlılık düğümlerini çözmeye yönelik bir özleme konuşuyor içimde. Onda çağlar boyunca şair ve mistikleri büyülemiş mutlu bir vurdumduymazlık, Keats'in "Tembelliğe Övgü" de göklere çıkardığı ruhsal ve dulusal uyuşukluğu seziyorum:

Acının dikenleri yoktu, hazzın taçları çiçeksiz:
Neden kaybolmadın hislerimi yersiz
yurtsuz bırakıp – hiçlik dışında?

Keats bu hiçlikte bir yuva kuramayacağımızı ve acıyla hazzın müdahalelerinin uğursuzca tetikte beklediklerini biliyordu. Birbirinden ayrılmış bireyler olarak sürdürdüğümüz hadiseli yaşamlar, bir tavşanın varoluşunun anonimliğinden fersah fersah uzaktır ama hepimiz bu hayvani ataletle gizliden gizliye yakınızdır. Keats içimizin derinliklerindeki tembelliği anımsatırken bize konuşan işte budur. Arzularımızın peşinden kaygıyla gitme çabamızın gizlediği, bu arzuların yok olması için duyulan şiddetli arzudur.